

Аутори у овом зборнику бавили су се војном, политичком, црквеном и аграрном историјом општине Жабаљ са становишта појединца, обичног човека који је био житељ овог подручја. Реч је о личним и породичним судбинама малих људи у различитим животним околностима, као и о њиховом свакодневном животу, обичајима и навикама.

Први прилог у зборнику је рад проф. др Владана Гавриловића, који се бави верском структуром становништва Шајкашке на измаку XVIII века. Наслов рада гласи „Становништво и свештенство Шајкашке деведесетих година XVIII века”. Аутор је направио графички статистички преглед бројног стања православних свештеника и припадника православне цркве у Жабаљском протопрезвитерату у наведеном периоду, како би показао да је за време Шајкашког батаљона цело подручје Шајкашке било већински насељено православним становништвом.

Рад проф. др Горана Васина „Храм Вазнесења Господњег у Чуругу крајем 19. и почетком 20. века”. Чуруг је било главно место окупљања Срба у Хабзбуршкој монархији. Аутор је објаснио улогу свештеника у политичком животу оног времена, када су уживали снажан ауторитет у народу, као и њихове покушаје да сачувају традицију и идентитет Срба у временима пуним изазова.

О политичком деловању жабаљског пароха Милоша Катића, у периоду непосредно

након Првог светског рата, говори рад проф. др Слободана Бјелице који носи назив „Политички живот Жабља и околине у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца”. Аутор је на основу писаних извора из штампе испратио успон и пад Народне радикалне странке у Жабаљском срезу, на челу са Милошем Катићем, од оснивања 1919. године до 1929. године, када је суспендовано деловање политичких странака у Краљевини СХС и успостављен лични режим краља Александра.

Следећи рад носи наслов „Аграрна реформа у Ђурђеву (1919–1941)”, у којем је аутор др Милан Мицић дао детаљан преглед прерасподеле земљишта у атару села Ђурђево међу добровољцима из Првог светског рата и другим житељима села. Именом и презименом су представљени сви који су добили земљу у закуп током реформе, као и начин функционисања тадашње Аграрне заједнице, која је ликвидирана 1934. године због лоших економских прилика у држави.

Сличном темом бавио се и Жарко Панић. Наслов његовог рада гласи „Проблеми у спровођењу аграрне реформе у Жабљу након Првог светског рата – случај породице Татарски”, у којем аутор анализира судски процес између велепоседника Видора Пинтера, којем је одузета земља, и Богдана Татарског, добровољца из Првог светског рата, коме је иста додељена. У појединим случајевима, као што је нпр. овај, власници су уживали одређени утицај и успевали су да сачувају своја имања. У закључку су приложене фотографије Богдана Татарског у војничкој униформи.

У свом раду „Улазак мађарских окупационих снага у Чуруг 1941. године”, историчарка и архивски саветник др Љиљана Дожић детаљно је описала страдање српског становништва у Чуругу током мађарске окупације. У периоду од 11. априла до јуна 1941. мађарска војска је уз помоћ својих помагача погубила 13 грађана Чуруга, а на десетине људи подвргнуто је мученима у затвору. Ауторка, између осталог, наводи податке о уништавању просторија Српске читаонице и наставних учила и књига из Учитељске књижице у Чуругу. На крају је приложила и фотографије лица која су изгубила животе у окупацији.

Археолог Станко Трифуновић је у раду „Археолошка експедиција Музеја Војводине у Чуругу – како археологија пише историју”, представио резултате истраживања праисторијских ископина на локалитету „Стари виногради” код Чуруга. Истакао је слојевитост

и богатство овог налазишта, које превазилази локални значај, пошто пронађени предмети и накит имају универзалну вредност. Аутор је приложио скице и фотографије које је начинио током ископавања.

У раду под називом „Да ли је капа шајкача из Шајкашке?“, етнологкиња мр Катарина Радисављевић испитала је порекло назива капе „шајкача“ алудирајући на фонетску сличност две речи, односно етимологију назива овог препознатљивог елемента српске народне ношње и географског топонима.

Још једно истраживање из области одевања под називом „Одећа код Срба и Русина у Ђурђеву од друге половине 19. до шездесетих година 20. века – сличности и разлике“ урадила је Љубица Отић. Она је детаљно опи-

сала мушку и женску одећу из наведеног периода, користећи карактеристичне називе одевних предмета. Подвукла је разлике између народне и грађанске ношње и илустровала описе мноштвом илустрација.

На крају зборника је рад „Злогласна рација као садржај у делима ликовних уметника“. Аутор је др Здравко Рајчећић, теоретичар уметности и медија, уметник и библиотекар Завичајног одељења Општинске народне библиотеке „Вељко Петровић“ Жабал. Он је открио трагове локалне историје у делима уметника Мире Јуришић, Владислава Рајчећића и Јована Солдатовића, и објаснио на који начин проживљена ратна траума може да инспирише и обликује уметничко стваралаштво.

Историја насеља општине Жабал, књига II

(Зборник радова са научног скупа одржаног у Жабљу 25. новембра 2022. године. Матица српска и Библиотека „Вељко Петровић“, Нови Сад – Жабал 2023; 230 стр.)

Други научни скуп „Историја насеља општине Жабал“ одржан је 25. новембра 2022. Наредне године, 2023, објављен је зборник радова са скупа, у којем је штампано једанаест текстова, по редоследу излагања на скупу. Аутори, проф. др Владан Гавриловић, проф. др Слободан Бјелица, др Милан Мицић, др

Здравко Рајчећић, Жарко Панић, Љубица Отић и Станко Трифуновић, појављују се у зборнику по други пут. Своје прво учешће бележе др Јасмина Кнежевић, Катарина Миљевић, Марија Ђуковић и Милан Зековић.

Као први рад у зборнику налази се ауторски текст проф. др Владана Гавриловића под називом „Страдање православних манастира у Шајкашкој 1849. године“, у којем је дата анализа стања православних манастира и цркава у Војводини у периоду 1848/1849 године, након што су систематски уништани. Испраћен је и план обнове у наредним деценијама, са детаљним подацима о финансијским издацима. Између осталих, извештаји се односе и на цркве са територије данашње општине Жабал.

Следи рад Жарка Панића „Избори за Угарски сабор 1910. године у Шајкашкој“, у којем аутор детаљно извештава о предизборним превирањима између Српске народне слободоумне странке, будуће Националне странке рада, и Српске народне радикалне странке, које су деловале на територији Шајкашке. Занимљива је чињеница да је право гласа у оно време имало свега 6,4% укупног броја становника ове области, а убедљиву победу је однела Национална странка рада.

У свом раду „Делатност општинског представништва у Жабљу 1919–1921“, проф.

др Слободан Бјелица анализирао је књиге Записника седница представничког тела општине Жабаљ у Краљевини СХС. Из архивске грађе може се видети у каквим се материјалним и социјалним условима живело почетком XX века у општини Жабаљ, какве проблеме и иницијативе су имали делегати и грађани. Професор је пронашао интересантан податак да је већ на почетку рада представништва званичан назив општина „Жабља” измењен у општина „Жабаљ”.

Др Милан Мицић је наставио са проучавањем планске прерасподеле земљишта добровољцима из Првог светског рата, овог пута у Госпођинцима. Из његовог истраживања под називом „Аграрна реформа у Госпођинцима (1919–1941)” сазнаје се да је сва земља у атару овог села у то време била у државном власништву, од тога део под закупом. Није било приватних поседа. У прилогу је навео списак имена награђених добровољаца.

Рад Љубице Отић „Сећање на Јашу Бакова (1906–1974)” посвећен је завичајној личности чији је значај превазишао локалне оквири. Реч је о државном рекордеру у атлетици, који је рођен и одрастао у Ђурђеву. Његов животни пут показао је свестраност човека богатог бројним талентима, првенствено у области спорта, али и лингвистике и музике. На крају прилога налазе се фотографије из младости овог југословенског репрезентативца.

Конзерваторка и археолошкиња Марија Ђуковић у оквиру локалитета „Стари виноград” у Чуругу, бавила се проучавањем пронађених остатака керамике. Реч је о деловима предмета новооткривених насеља из бронзаног и старијег гвозденог доба „Градиште” у Чуругу и Жабљу, које је ауторка детаљно описала у свом раду „Насеља позног бронзаног и старијег гвозденог доба на територији општине Жабаљ”, и документовала снимцима овог локалитета и мноштвом скица пронађених остатака.

О теми „Жабаљ-Пустара, вишеслојно археолошко налазиште” писао је археолог Милан Зековић. Пустара је старо насеље у атару данашњег Жабља, у којем су крајем XVII века живели Срби избегли с територије Турске, а које је током XVIII века напуштено. Пронађени су остаци објеката, керамике и гробова из периода касне антике, раног

средњег века, средњег и новог века. Овде је пронађен и веома редак камени надгробни споменик са ћирилским натписом. Аутор је великим бројем фотографија визуелно представио локалитете и проналаске.

Археолошкиња Катарина Миљевић у свом раду „Посед српских деспота у Чуругу – археолошка сведочанства” образложила је како се на основу откривених фрагмената керамике може одредити период њиховог настанка. Изнесен је и податак да је у средњем веку Чуруг припадао деспоту Стефану Лазаревићу, а потом његовом наследнику Ђурађу Бранковићу, а рад је поткрепљен фотографијама са локалитета и цртежима ауторке.

„Археолошки контекст порекла Симеона Зорића” је истраживање археолога Станка Трифуновића, и последњи у низу текстова у зборнику с овом тематиком. Аутор је анализирао насеља, посуђе, алатке и накит из XVIII века са локалитета „Стари виноград” у Чуругу, а потом их повезао са потенцијалним условима у којима је највероватније рођен и одрастао Симеон Зорић, љубавник руске царице Катарине Велике. Поред фотографија портрета и споменика Симеону Зорићу, у прилогу рада налазе се и фотографије пронађених артефаката које је начинио сам аутор.

Др Здравко Рајчећих се у раду „Наслеђе из области млинске индустрије на подручју места Жабаљ” бавио индустријом обраде житарица. Аутор је проучио историју великих и малих млинских постројења која су била у функцији у међуратном периоду, од којих нека постоје и данас. Као илустрацију приложио је снимке фотографија на којима се види њихов некадашњи и садашњи изглед. На једној од њих приказана је стара воденица у Жабљу, на чијем месту је касније подигнут млин.

Последњи рад у зборнику је рад др Јасмине Кнежевић „Улога хронотопа сусрета у ре-креирању ауто- и хетерослика у роману *Као на леђима делфина* Петра Ивковића”, свестраног уметника из Жабља. Реч је о анализи такозваног времепростора овог романа у односу на стварност, али и о сложености схватања идентитета главног јунака, који пише у првом лицу о свом искуству током путовања по Грчкој. Истовремено, како истиче ауторка, роман представља занимљиво сведочанство о грчком народу, јер се радња дешава у Атини.

Историја насеља општине Жабаљ, књига III
(Зборник радова са научног скупа одржаног у Жабљу 30. новембра 2023. године. Матица српска и Библиотека „Вељко Петровић”; Нови Сад – Жабаљ 2024; 300 стр.)

У трећој књизи зборника *Историја насеља општине Жабаљ* објављено је 16 радова са научног скупа одржаног у Жабљу 30. новембра 2023. Поред историчара проф. др Владана Гавриловића, проф. др Слободана Бјелице, др Милана Мицића, проф. др Владимира Баровића и Ивана Сегединца, археолога Милана Зековића и Станка Трифуновића, археолошкиња Катарине Миљевић и Иване Пашић, конзерваторке Марије Ђуковић, етнолог Катарине Радисављевић, теоретичара уметности и медија др Здравка Рајчетића, своје радове су на скупу излагали и стручњаци из области медицине – педијатар др Драган Катанић и књижевности др Јасмина Кнежевић и Варја Нешић, као и хунгарологије др Ференц Немет.

Трећа књига зборника почиње радом проф. др Владана Гавриловића „Српски народни покрет у успоменама шајкаша Јована Добановачког”. Добановачки је рођен у Госпођинцима одакле је, после Мајске скупштине 1848. као четни подофицир командовао одбраном овог места у Српско-мађарском рату. О догађајима којима је присуствовао писао је забелешке, које је касније објављивао у листу

Браник, потом и као засебну књигу. У сећањима је оставио детаљно сведочанство о дешавањима на Мајској скупштини у Новом Саду.

Др Ференц Немет истражио је српске штедионице и задруге које су деловале на територији данашње општине Жабаљ непосредно пре Првог светског рата. У свом раду „Финансијске институције и пољопривреда Жабља крајем 19. и почетком 20. века” забележио је занимљиву чињеницу да су грађани Жабља због великог прилива прихода били ослобођени обавезе плаћања месног пореза.

Рад проф. др Слободана Бјелице „Делатност општинског представништва у Жабљу 1921–1923.” написан је на основу ручно вођених записника са скупштинских седница. Детаљно су забележени сви предлози и одлуке општинских представника. Већ тада је усвојен предлог да у Жабљу пијачни дани буду понедељак и четвртак, одлука која се задржала до данас. Аутор наводи да су одобрена новчана средства за изградњу јавног купатила и школе у Жабљу, за организацију народног весеља поводом венчања краља Александра и румунске принцезе Марије и за изградњу Светосавског храма.

Тема колонизације изнова је била предмет интересовања др Милана Мицића. Овог пута реч је о добровољцима из динарских крајева чија лична и породична драма представља фокус Мицићевог рада „Српски добровољци-колоници у Чуругу (1921–1941) – насељавање или ненасељавање”. Аутор у прилогу наводи имена колониста који су добили поседе у Чуругу.

Следи рад др Драгана Катанића, Пера Нилсена и Ксеније Катанић „Србин у чешкој легији (Јован Гарабандић) и судбина млекарског магната из Сибира (Hans Jørgen Hansen Pihl)”, у којем је описан судбински сусрет две породице из различитих крајева света, које су се спојиле у Чуругу након Првог светског рата. С једне стране је био ауторов предак Јован Гарабандић, а са друге брачни пар Hansen Pihl, пореклом из Данске. Они су заједнички отворили млеку у Чуругу, која је касније прерасла у највећу млеку у Војводини. Радила је све до смрти Јована Гарабандића

1957. године. Аутор је приложио фотографије млекаре из тог периода, као и њених власника.

У свом раду „Жабал у периоду Шестојануарске диктатуре од 1929. до 1934. године“, Иван Сегединац говори о политичкој кризи изазваној забраном рада Народне скупштине и о томе како се она манифестовала на рад управних органа у Жабалском срезу. У овом периоду забележен је повећан број судских процеса. Аутор расветљава неколико конкретних случајева тужби од стране припадника власти и грађана, најчешће због злоупотребе положаја, недозвољеног политичког деловања и грађанске непослушности. Забележио је да је 1933. прослављен јубилеј шездесет година Српске читаонице у Жабљу.

Историјат спортског лова у општини Жабал представио је проф. др Владимир Баровић у раду „Историјски приказ организованог ловства на подручју Чуруга“. Аутор наводи да први писани документ о закупу права лова у Чуругу потиче из 1877, а податак о оснивању првог ловачког друштва у овом месту из 1912.

Први у низу радова у зборнику из области археологије припада наслову „Археолошко ископавање у конзерваторској лабораторији: случај гроба 257 са локалитета Детелинара I у Чуругу“ ауторке Марије Ћуковић. На поменутом локалитету пронађена је посуда са остацима спаљеног покојника. Касније је утврђено да је реч о ретком ритуалу сахрањивања умрлог са пратећим предметима у урни, који се није практиковао на овом подручју. Како се бави конзервацијом, Ћуковићева је приложила низ ауторских фотографија којима је илустровала поступак рестаурације урне.

Следи рад археолога Милана Зековића „Заштитна археолошка ископавања на локалитету 'Ливаде' у близини Чуруга“, на којем су пронађена два налазишта. Једно представља остатке гробница, док се на другом налазе остаци насеља из IV и V века. Зековић је са великом прецизношћу описао локалитет и пронађене предмете, а потом је све наводе документовао цртежима и фотографијама.

Археолошкиња Катарина Миљевић писала је о карактеристикама објеката и керамике из XII и XIII века у раду под називом „Насеобински хоризонт 12–13. века на локалитету 'Стари Виногради' у Чуругу“. Како је навела, ово је период када се насеље Чуруг први пут спомиње у писаним изворима као Чурлак (Churlak). Ауторка је приложила црте-

же остатака керамике и снимке локалитета на којима су они пронађени.

Станко Трифуновић је у свом раду покушао да одговори на питање „Ко је опљачкао сарматске гробове у Панонском варварикуму“. Проучавајући остатке покојника номадског народа Сармати, који су насељавали Панонску низију у I и II веку, аутор је идентификовао трагове плачкања и могуће начине да се овај феномен објасни. Како би потврдио своје наводе, направио је и приложио низ фотографија отворених гробница са скелетима.

У раду „О неколико уметника и сцени“ др Здравко Рајчећ је дао прву научну систематизацију завичајних уметника који су рођени или су стварали на територији општине Жабал у периоду после Другог светског рата до данас. Са аспекта теоретичара уметности, аутор је представио рад најзначајнијих савремених уметника, а подсетио је и на важност ликовних манифестација које се традиционално одржавају у свим местима општине Жабал.

О новијем налазишту из XIX века у свом раду „Археологија новог доба – заборављено гробље и шпитаљ у Чуругу“ писала је Ивана Пашић. Реч је о гробницама са остацима покојника сахрањених по православним обичајима које су пронађене приликом реновирања објекта у близини некадашње болнице у Чуругу. Нађени предмети су претежно етнолошког карактера, накит, дугмад и новчићи. У подруму болнице откривени су остаци глиненог посуђа за колективну исхрану, које највероватније припада угарској или средњоевропској култури, о чему сведочи велики број фотографија локалитета, предмета и украса представљених у тексту.

Мр Катарина Радисављевић у раду „Прилог проучавању народне ношње у Шајкашкој – једна лична прича из Чуруга“ осветлила је личност и дело учитељице Маре Касапиновић (рођ. Чиплић) која је заслужна за настанак шајкашке народне ношње. Она је живела у време када је грађанска елита почетком XX века реинкарнирала изглед традиционалне одеће у сврху очувања националног идентитета. Данас су такве ношње незаобилазне на наступима КУД-ова и аматерских фолклорних друштава.

О култури памћења, која је супротстављена култури заборавља, а кроз анализу лика и дела Јована Солдатовића, писала је др Јасмина Кнежевић у свом раду „Памтим, дакле постојим: сећање на Јована Солдатовића са

освртом на његове скулптуре на територији Општине Жабалъ”. Ауторка је покушала да отргне од заборава дела једног од најзначајнијих српских вајара, чије су скулптуре настале као одраз тежње за савладавањем људских страхова и тешкоћа. Она описује четири споменика овог уметника који се налазе на територији Општине Жабалъ, а настали су као одговор на страдања становништва у Другом светском рату.

Уместо закључка ИСТОРИЈА НАСЕЉА ОПШТИНЕ ЖАБАЉ I–III

Оно што обједињује сва три зборника, поред чланова уређивачког тима и познатих аутора, јесу исти формат и опрема публикација. Насловне стране одликује уједначени дизајн са фотографијама у боји, које су у другој и трећој књизи преузете из објављених ауторских радова и илуструју садржај зборника.

Радови су штампани редоследом којим су презентовани на скуповима. Не постоје издвојене тематске целине, али се може приметити да су најбројнији аутори међу историчарима и археолозима. Њихови текстови су претежно фактографски, те су опремљени бројним графиконима, скицама, снимцима локалитета и црно-белим фотографијама.

Историчари су се оријентисали на личне и породичне судбине обичних људи, док су археолози представили своја истраживања на локалитетима „Стари виногради” код Чуруга и „Пустара” крај Жабља. Остали аутори су писали о уметницима, спортистима, трговцима, земљорадницима, војним лицима, индустријалцима, свештенству и другим личностима које су рођене, живеље и стварале на територији насеља општине Жабалъ. Откривене су судбине појединаца који су давно заборављени, а били су важни за развој општине. У неким случајевима, представљене су завичајне личности од значаја за српску историју и културу у целини.

На крају трећег зборника налази се рад Варје Нешић под називом „Културна политика завичајне личности Чуруга – Петра Коњовића”. Кроз сећања и фрагменте из живота овог чувеног композитора рођеног у Чуругу ауторка је склопила мозаик о његовој улози у историји српске културе која превазилази локални значај.

Из радова се може сазнати обиље информација о културној историји Шајкашке области, структури народа који су је насељавали кроз векове, и пореклу људи који у њој живе данас. У зборницима су обухваћене све области живота заједнице, од просвете, економије, пољопривреде, спорта, културе и уметности, религије, до унутрашње политике, тако да је могуће пратити како су се дешавања на нивоу државе, политичка превирања и ратне стихије одражавале на судбину становништва малих места.

Стручњаци из различитих области бавили су се свеобухватним историјским развојем друштва на једном микропростору. Све већи број аутора у сваком наредном зборнику, који су излагали на научним скуповима „Историја насеља општине Жабалъ”, указује да постоји заинтересованост за културну историју овог краја у којем се може открити обиље занимљивих чињеница и карактера. Имени зборници, који су објављени као пратеће публикације скупова, у будућности би могли да послуже као полазна основа за израду монографије насеља општине Жабалъ. На крају зборника налазе се кратке радне биографије аутора.

Сузана Узелац

Општинска народна библиотека
„Вељко Петровић”, Жабалъ
suzanauzelac@yahoo.com